

Bronicki, Andrzej

Kurhan kultury trzcinińskiej - "szwedzka mogiła" w miejscowości Zienki, gm. Sosnowica, woj. chełmskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 1, 59-61

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ BRONICKI

KURHAN KULTURY TRZCINIECKIEJ - „SZWEDZKA MOGIŁA” W MIEJSCOWOŚCI ZIENKI,
GM. SOSNOWICA, WOJ. CHEŁMSKIE.

Obiekt zwany „Szwedzką Mogiłą” nie figurował w rejestrach kurhanów znanych z terenu województwa chełmskiego (E. Mitrus, B. Okupny 1984). Informacja o jego istnieniu została przekazana do Muzeum Okręgowego w Chełmie przez pracowników Poleskiego Parku Narodowego. Inspekcja terenowa potwierdziła istnienie kopca ziemnego dużych rozmiarów (około 20 m średnicy i 1,2 m wysokości) znacznie uszkodzonego przez liczne korytarze i komory wydrążone przez lisy. Wykopaliska podjęto rok później.

Kurhan został usypany na słabo eksponowanym północnym stoku bezimiennego ciekłu wodnego uchodzącego do Jeziora Zienkowskiego, około 700 m na wschód od szosy Zienki-Sosnowica, na wschód od zabudowań byłego PGR Zienki. Obiekt łącznie z otaczającym go terenem został przed ponad trzydziestu laty zalesiony świerkowym drzewostanem. W związku ze skromnymi możliwościami finansowymi Muzeum Okręgowego w Chełmie i Urzędu Gminy w Sosnowicy postanowiono rozkopać tylko trzy ćwiartki kurhanu (czwartą pozostawiając na rok przyszły). Pomiędzy ćwiartkami pozostawiono świadki profilowe w celu prowadzenia obserwacji stratygrafii pionowej. Eksplorowano kopiąc warstwami mechanicznymi o miąższości 20 cm. Zewnątrz granice wykopów stanowiły odpowiednie poziomicę. Prowadzono planografię pozyskiwanych zabytków. Systematycznie wykonywano rysunki spągów poszczególnych warstw.

Rozmiary kurhanu, jak również jego położenie w terenie sugerowały, że może to być obiekt usypany przez ludność kultury trzcinięckiej w II okresie epoki brązu. Początkowo teza ta nie znajdowała potwierdzenia, gdyż natrafiano głównie na ułamki naczyń glinianych z XVII-XVIII w. n.e. Nieco później pojawiły się groby szkieletowe, niekiedy z resztkami drewnianych trumien zbijanych czasami żelaznymi ćwiekami kowalskiej roboty. Wkrótce okazało się, że natrafiono na zapomniany cmentarz grzebalny. Łącznie na powierzchni prawie dwóch arów odkryto szczytki co najmniej 115 osobników. Pochówki były orientowane najczęściej na linii NW-SE lub rzadziej SW-NE, głowami na zachód. Ręce układano w różnych pozycjach, przeważnie jedna z nich była wyprostowana wzdłuż tułowia, a druga zgięta w łokciu i umieszczona na miednicy. Czasami ręce krzyżowały się. Tylko jeden szkielet posiadał miedziane (brązowe?) trzy obrączki na palcach, inny nosił ślady związków miedzi na czaszce - pozostałość ozdoby z cienkiej blaszki. Innych

przedmiotów wyposażenia grobowego nie stwierdzono. Rzadko w jamach grobowych znajdowano ułamki ceramiki nowożytniej, które dostały się tu przypadkowo. Być może są to fragmenty zniszczonych naczyń używanych w czasie obrzędów zaduszkowych (J. Bystróż 1947, s. 185). Ułamki te pozwalają datować groby na XVII-XVIII w. Cmentarz został być może założony w czasach wojen ze Szwedami. Miejscowa nazwa obiektu - „Szwedzka Mogiła” - znalazłaby wówczas chronologiczne uzasadnienie. Każdy zmarły miał swój własny grób. Należy w związku z tym wykluczyć istnienie tu mogiły zbiorowej. Cmentarz musiał funkcjonować przez co najmniej kilkadziesiąt lat, gdyż uchwycono kilka przykładów uszkodzenia grobów starszych przez młodsze. Znajdowano szkielety kobiet i mężczyzn w bardzo różnym wieku, a także dzieci. Pochowano tu najwidoczniej kilka pokoleń unickich (?) mieszkańców okolicznych wsi (z pewnością również Zienek).

W trakcie odkrywania kolejnych pochówków nowożytnych natrafiono także na dość liczne fragmenty ceramiki starożytnej z neolitu, epoki brązu - większość kultury trzcinięckiej - oraz zabytki krzemienne. Wydawało się, że znalazły się one w płaszczu mogiły na złożu wtórnym i pochodzą z osady - obozowiska, które istniało w miejscu, gdzie później (w 2 połowie XVII w.) usypano kopiec. Tezę tę należało wkrótce zweryfikować. Osady neolityczna i kultury trzcinięckiej rzeczywiście mogły istnieć w pobliżu obiektu ale kurhan jest z pewnością starożytny i pochodzi z epoki brązu. Świadczą o tym dwa prawie całkowicie zachowane naczynia gliniane - garnki tulipanowate (esowate) zdobione żłobkami i odciskami stempelka (ryc. 1: a, b) - zalegające w nienaruszonej warstwie pod nasypem mogiły oraz krzemienista siekierka dwuścienna z surowca renowieckiego (ryc. 1: c) - znaleziona nieco powyżej. Przedmioty te, szczególnie naczynia, są typowe dla kultury trzcinięckiej (J. Miśkiewicz 1978, s. 177). Niestety nie natrafiono na „trzcinięcki” pochówek, któremu naczynia powinny towarzyszyć. Być może szkielet (szkielety?) uległ (uległy) w piasku zupełnej destrukcji, a może znajduje się w obrębie niekopanej jeszcze ćwiartki.

Kurhany pojawiają się w kulturze trzcinięckiej w jej późnej fazie, czyli w drugiej połowie II okresu epoki brązu (A. Kempisty 1978, s. 408) i tak należy wstępnie datować omawiany obiekt.

Wewnątrz kopca znajdowano liczne ślady palenia ognia. Pojedyncze węgle drzewne są prawdopodobnie

pozostałościami gospodarki wypaleniskowej, prowadzonej na Polesiu od neolitu aż po wiek XIX (K. Moszyński, s. 153-154). Natomiast ślady palenisk są jak się wydaje, związane z obrzędkiem pogrzebowym, a może uroczystościami zaduszkowymi. Ogniska palono i w czasie sypania kopca i później, gdy istniał już nowożytny

cmentarz.

Wykopaliska prowadzone w Zienkach w 1995 r. nie dały odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań: między innymi nie zlokalizowano starożytnej komory grobowej i nie ustalono zasięgu nowożytnego cmentarza.

Literatura

Bystron J.
1947	<i>Etnografia Polski</i> , Warszawa.		<i>województwa chełmskiego</i> , t. I-III, Lublin (mps w posiadaniu Muzeum Okręgowego w Chełmie).
Kempisty A.
1978	<i>Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami</i> , Warszawa.	Miśkiewicz J.
1978	<i>Kultura trzciniecka</i> , PZPol., t. 3, s.
Mitrus E., Okupny B.
1984	<i>Wstępna inwentaryzacja kurhanów na obszarze</i>	Moszyński K.
1967	<i>Kultura ludowa Słowian. Kultura materialna</i> , t. 1, Warszawa.

ANDRZEJ BRONICKI

THE BURIAL MOUND OF THE TRZCINIEC CULTURE CALLED THE „SWEDISH GRAVE” IN ZIENKI VILLAGE, SOSNOWICA MUNICIPALITY, CHEŁM VOIVODESHIP

The object is located in the area of the Poleski National Park, in the Łęczyńsko-Włodawskie Lake District, about 700 metres from the Urszulin — Sosnowica road, slightly to the north-east from the buildings of the Zienki village.

The burial mound was about 20 m in diameter and it was 1.2 m high. Some thirty years ago it was planted with spruce trees.

In 1995 excavations were performed in three quarters, leaving the last one till the next year.

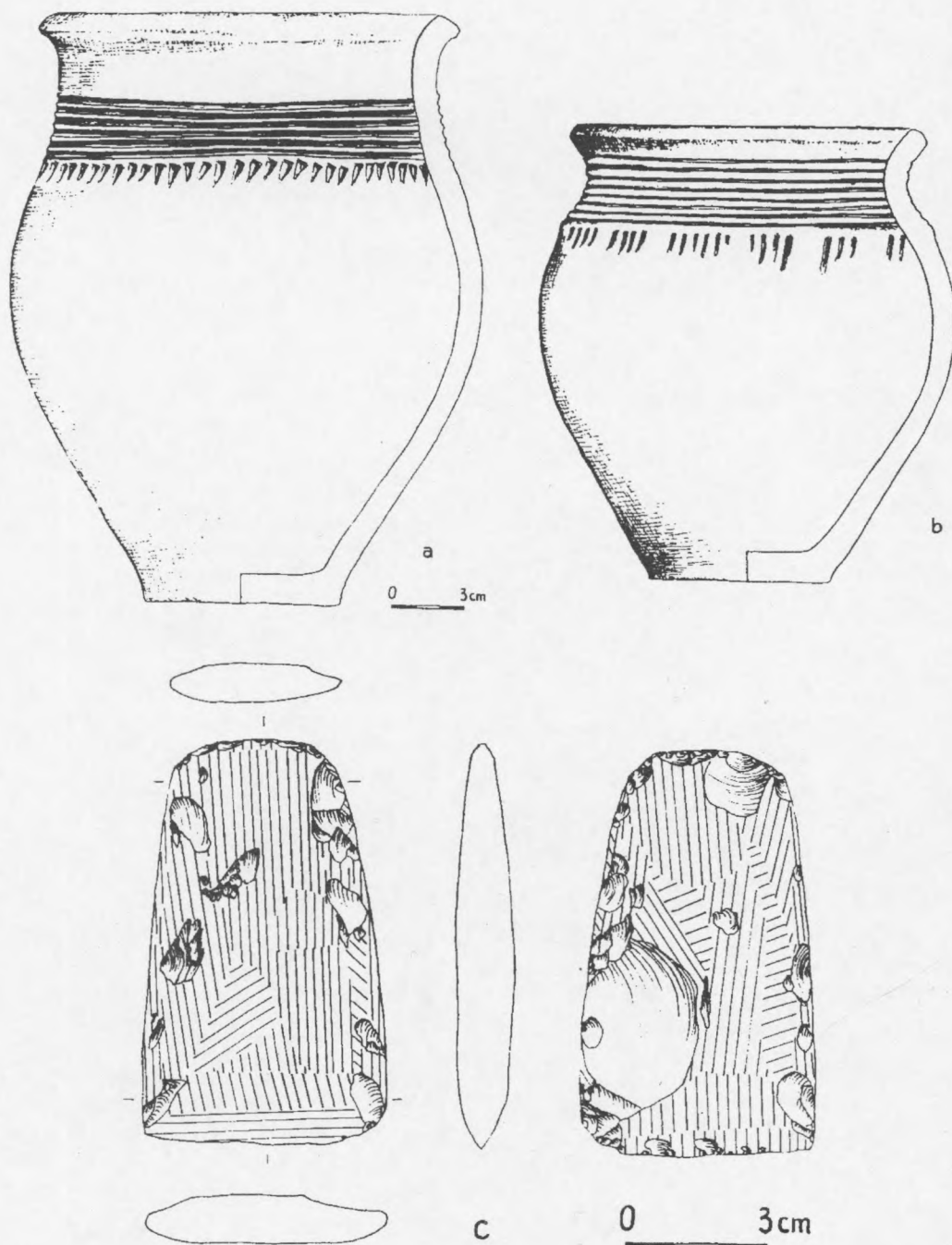
The excavations revealed that the burial mound was raised in the 2nd period of the Bronze Age by people of the Trzciniec culture. This is indicated by two tulip-shaped vessels, ornamented with horizontal grooves and stamp impressions, apart from a flint axe, found in the intact cover layer of the mound.

No “Trzciniec-type” burial was found; it could have undergone total destruction in the sand.

In the 17th and 18th centuries AD the region of the burial mound was an area where a Christian (Uniate ?) cemetery was founded. Modern skeleton burials were oriented along the WN-SE axis. The heads were in western parts of the tomb chambers. The corpses were laid on their backs, often in wooden coffins. There was no accompanying equipment (apart from three copper rings found in grave No. 28).

Within the area of the mound there were numerous traces of burning fires and single brown coals indicating the “zaduszkowe” rites (connected with the All Souls’ Day) as well as the economy based on forest burning which was practised till the 19th century in the Polesie region.

Muzeum Okręgowe w Chełmie

Ryc. 1. Zienki - „Szwedzka Mogiła”, gm. Sosnowica. Zabytki z kurhanu: a, b - zrekonstruowane garnki tulipanowate; c - siekiera dwuścienna z krzemienia rejowieckiego. Rys. Anna Bronicka.